

Synergia słów i obrazów

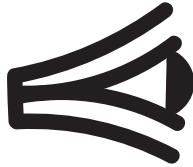
Badania ikonotekstu w Polsce

pod redakcją

Hanny Dymel-Trzebiatowskiej
Jerzego Szyłaka
Małgorzaty Cackowskiej

Wydawnictwo
Uniwersytetu
Gdańskiego

Synergia słów i obrazów

ZESPÓŁ INTERDYSCYPLINARNYCH
BADAŃ KSIĄŻKI OBRAZKOWEJ

Synergia słów i obrazów

Badania ikonotekstu w Polsce

pod redakcją

**Hanny Dymel-Trzebiatowskiej
Jerzego Szyłaka
Małgorzaty Cackowskiej**

**Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
Gdańsk 2021**

Recenzent
dr hab. Natalia Paprocka, prof. UWtr

Redaktor Wydawnictwa
Marta Andrzejak

Projekt okładki i stron tytułowych
Jan Rutka

Skład i łamanie
Michał Janczewski

Projekt logo Zespołu Interdyscyplinarnych Badań Książki Obrazkowej
Dominika Czerniak-Chojnacka

Publikacja sfinansowana z funduszu
Prorektora ds. Nauki i Umieędzynarodowienia Uniwersytetu Gdańskiego
oraz środków konferencji „Synergia słów i obrazów”

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-192-5 (online)

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel.: 58 523 11 37; 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
www.wyd.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: www.kiw.ug.edu.pl

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. 58 523 14 49

Spis treści

Krótkie wprowadzenie (*Hanna Dymel-Trzebiatowska, Jerzy Szyłak, Małgorzata Cackowska*) 7

Hanna Dymel-Trzebiatowska, „Ukochane dziecko ma wiele imion”.
Definicje nowoczesnej książki obrazkowej – analiza 11

I

IKONOTEKST, KTÓRY UCZY

Małgorzata Cackowska, Polskie abecadniki XX i XXI wieku
w postaci książek obrazkowych dla dzieci i ich estetyczny potencjał 31

Bożena Hojka, Od ilustracji do infografiki – o relacjach
między słowem a obrazem we współczesnych podręcznikach szkolnych
(na przykładzie podręczników historii dla klasy V szkoły podstawowej) 55

Dorota Sadowska, Ukryte w obrazach... *Pamiętnik Blumki*
Iwony Chmielewskiej jako medium, w którym relacja słowo–obraz
łączy czas i przestrzeń przed Zagładą i po Zagładzie 71

II

EKO-IKONOTEKSTY

Anna Klimont, Ekologia od najmłodszych lat.
Książka obrazkowa w obliczu zmian klimatycznych 91

Elżbieta Jamróż-Stolarska, Jak ochronić Ziemię? Edukacja ekologiczna
na łamach polskich obrazkowych książek informacyjnych 109

Katarzyna Jarosińska-Buriak, Między symboliką a działaniem –
kilka uwag o drzewach w książce obrazkowej 131

III
IKONOTEKST W RĘKACH TŁUMACZA

- Paweł Łapiński**, Wszystkie ręce na pokład.
O roli tłumacza w kreowaniu oferty wydawniczej 159
- Helena Garczyńska**, Komiks jako literatura faktu.
Wyzwania translatorskie na podstawie komiksu
Munch Steffena Kvernelanda 173
- Agata Chwirot**, Światy stworzone ze słów i obrazów – książka obrazkowa
w tłumaczeniu. *A Child of Books* Olivera Jeffersa i Sama Winstona 189

IV
IKONOTEKSTOWE PODRÓŻE W CZASIE I PRZESTRZENI

- Agnieszka Stróżyk**, Jagodowy las. Jakie bajki opowiada...?
O ikonotekście w *Puttes äventyr i blåbärsskogen* Elsy Beskow
i *Na jagody* Marii Konopnickiej 221
- Paulina Frankiewicz**, *Zamek* Davida Zane’a Mairowitza i Jaromíra 99 –
o komiksowej adaptacji powieści Franza Kafki
z perspektywy filozofii absurdu 247
- Ewa Gruda**, Dialogi słów i obrazów w twórczości Bohdana Butenki 269
- Anna Boguszewska**, IBBY docenia polską ilustrację książkową 291
- Jerzy Szyłak**, Komiks i książka obrazkowa.
Wiele podobieństw, jeszcze więcej nieporozumień 311
- Biogramy autorów 327

Krótkie wprowadzenie

Wraz z każdą dekadą ikonotekst staje się medium coraz popularniejszym i coraz chętniej omawianym przez środowiska akademickie, co wyraźnie widać również w pracach polskich badaczy. Przykładem może służyć Zespół Interdyscyplinarnych Badań Książki Obrazkowej, afiliowany przy Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Gdańskiego od roku 2015, którego prace skupiają się na wielopoziomowych badaniach ikonotekstu, łącząc liczne perspektywy: kulturoznawczą, antropologiczną, pedagogiczną, teoretycznoliteracką, artystyczną i bibliologiczną. W trakcie ostatnich pięciu lat wśród licznych projektów członków Zespołu znalazła się również organizacja konferencji konsolidujących polskie środowisko badaczy książki obrazkowej, komiksu oraz powieści graficznych. Niniejszy tom jest pokłosiem drugiej z nich (pierwsza miała miejsce w 2017 roku), zorganizowanej 28–29 listopada 2019 roku we współpracy z Nadbałtyckim Centrum Kultury w Gdańsku. Przybyło na nią liczne grono badaczy z całego kraju, wśród których nie zabrakło zarówno tych znanych i utytułowanych, jak i młodych doktorantów stawiających pierwsze kroki na naukowych ścieżkach. Wszyscy prelegenci, niezależnie od wieku i doświadczenia, dowiedli swoimi wystąpieniami, że ikonotekst coraz częściej staje się przedmiotem badań w Polsce, a różnorodność poddawanego naukowej analizie materiału i proponowanych podejść metodologicznych okazała się imponująca.

W publikacji *Synergia słów i obrazów. Badania ikonotekstu w Polsce* znalazły się wybrane spośród referatów, opracowane na nowo w formie

artykułów, a następnie poddane naukowej redakcji i recenzji. Prezentowane badania to owoce pracy polskich badaczy, ale pragniemy podkreślić, że nie zawsze dotyczą one polskiego ikonotekstu. Ich autorzy sięgają bowiem po materiał z całego świata, omawiając zarówno klasykę, jak i teksty nowsze; utwory z kanonu, jak i mniej znane.

Piętnaście opracowanych rozdziałów zamknęliśmy w czterech sekcjach tematycznych. Teksty pierwszy i ostatni zostały jednak wyodrębnione z tej struktury, zamykając tom w teoretyczno-terminologicznej ramie. Na początku Hanna Dymel-Trzebiatowska wprowadza nas w tematykę omawianej – w przeważającej części dalszych dyskusji – współczesnej książki obrazkowej. Autorka zastanawia się tu nad podobieństwami i różnicami książek postmodernistycznych, transgresywnych, kontrowersyjnych i fuzyjnych, wskazując jednocześnie na wielość sposobów klasyfikacji i nazywania samej książki obrazkowej w światowych badaniach: jako gatunku, odmiany literatury, formy sztuki, medium i artefaktu.

Publikację zamyka Jerzy Szyłak, stawiając trudne i wielokrotnie powracające wśród akademików pytanie o te aspekty komiksu, które pozycjonują go w stosunku do książek obrazkowych. Badacz zdecydowanie sprzeciwia się traktowaniu komiksów jako hybrydalnego medium, ale – na podstawie definicji Kristin Hallberg – przekonuje, że są one odmianą książki obrazkowej, niekoniecznie spełniającą funkcję socjalizującą.

Nie sposób omawiać książek obrazkowych, nie poruszając ich edukacyjnego wymiaru. Dlatego w pierwszym kręgu tematycznym, *Ikonotekst, który uczy*, zamknęliśmy teksty, które prezentują badania związane z dydaktycznym potencjałem tego medium. Dyskusję rozpoczyna Małgorzata Cackowska, która przedstawia różnorodność i bogactwo form polskich abecadlników z XX i XXI wieku, akcentując ich rolę w rozwoju świata dziecięcej wyobraźni. Następnie Bożena Hojka określa, w jakim stopniu metody wizualizacji wiedzy wykorzystane zostały w najnowszych podręcznikach szkolnych do nauki historii dla klasy piątej szkoły

podstawowej. Z kolei Dorota Sadowska przeprowadza analizę relacji obrazu i słowa w ikonotekście *Pamiętników Blumki* Iwony Chmielewskiej, zwracając uwagę na wieloadresowość utworu.

Druga sekcja tematyczna, *Eko-ikonoteksty*, reprezentuje modny dziś dyskurs ekokrytyczny. Na początku wybrzmiewa głos Elżbiety Jamróz-Stolarskiej, która dzieli się spostrzeżeniami na temat polskich informacyjnych książek obrazkowych z lat 2009–2019. Następnie Anna Klimont skupia się na ogólnych tendencjach ekologicznej edukacji – w odróżnieniu od swojej poprzedniczki – na rynku zagranicznym. Natomiast Katarzyna Jarosińska-Buriak przeprowadza szczegółową analizę motywu drzew w licznych książkach obrazkowych – polskich, i nie tylko.

Wśród rodzimych badań nie brakuje też refleksji na temat przekładu ikonotekstu. Tematyce translatologicznej poświęcone są trzy kolejne rozdziały tomu, zamknięte w sekcji zatytułowanej *Ikonotekst w rękach tłumacza*. Otwiera ją artykuł Pawła Łapińskiego, w którym autor bada procesy decyzyjne wydawcy i tłumacza w wydawnictwie Format. Zupełnie inny charakter ma przeprowadzona przez Helenę Garczyńską analiza, która ukazuje, jakim wyzwaniom musiała sprostać autorka jako tłumaczka norweskiej powieści graficznej *Munch*. W trzecim tekście, Agata Chwirot zagłębia się w polski przekład *Jestem dzieckiem książek* Olivera Jeffersa i Sama Winstona, wskazując na błędy tłumacza i wydawcy, które sprawiają, że w polskim wydaniu wyrafinowana estetyka tej wyjątkowej książki została zubożona.

Czwarta i zarazem ostatnia część antologii – *Ikonotekstowe podróże w czasie i przestrzeni*, składa się z rozdziałów, które choć wymykają się kryteriom umożliwiającym ich klasyfikację w wymienionych grupach, to stanowią reprezentatywne i ważne badania ikonotekstu w Polsce. Można tu zapoznać się z przybliżonymi przez Agnieszkę Stróżyk szczegółowymi losami szwedzkiego klasyka Elsy Beskow *Puttes äventyr i blåbärsskogen* z 1901 roku, który w Polsce przybrał postać popularnej książki *Na jagody!* Marii Konopnickiej. Zupełnie inny charakter ma

rozdział Pauliny Frankiewicz, która koncentruje się na analizie *Zamku* Davida Zane'a Mairowitza i Jaromíra 99, dowodząc, że powieść Kafki w formie komiksu zachowała swe filozoficzne – utrzymane w konwencji absurdu – przesłanie. Następnie Ewa Gruda, która przeprowadza badanie twórczości Bohdana Butenki, akcentuje jej intertekstualność i intermedialność. Z kolei rozdział Anny Boguszewskiej, wykorzystującej metodologię biografistyki, podkreśla rolę, jaką odegrała polska sekcja IBBY w popularyzacji książek ilustrowanych i obrazkowych.

W antologii wybrzmiewają głosy polskich literaturoznawców, filologów, pedagogów i bibliologów zafascynowanych potencjałem ikonotektu – wyjątkowego medium, w którym interakcja słów i obrazów generuje potężną synergię. O tym, kim są autorzy poszczególnych rozdziałów, można się dowiedzieć z krótkich not biograficznych zamieszczonych na końcu publikacji.

Zapraszamy zatem w podróż po ikonotektowych krajobrazach – od sielankowych lasów Szwecji wyczarowanych przez Elbę Beskow, poprzez Kafkowski świat absurdu po intertekstualny rollercoaster w *Jestem dzieckiem książek!* Obiecujemy, że nie będziecie Państwo zawiedzeni.

Hanna Dymel-Trzebiatowska
Jerzy Szyłak
Małgorzata Cackowska